

argumente suficiente în vederea sublinierii liniilor directoare ale discursului identitar greco-catolic. Fiind văzută ca o evoluție organică și complementară cu reverberațiile din mediul ortodox și protestant, analiza și argumentele Laurei Stanciu converg și conving în analiza construcției identitare greco-catolice, cu o claritate și probitate demnă de remarcă.

Aceasta este reflectată și de izvoarele folosite, de o diversitate apreciabilă. Sursele documentare din Arhiva Secretă a Vaticanului, a Congregației de Propaganda Fide din Roma, Arhiva de Stat din Ungaria, Arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Alba Iulia și de la Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale ale României sunt completate de sursele edite din secolul al XVIII-lea, conferind o soliditate temeinică atât metodei de cercetare, cât și subiectului abordat. Cu o aplecare asupra unei comprehensiuni a întregului fenomen, bibliografia folosită poartă semnăturile cercetătorilor cunoscuți și consacrați în cercetarea unirii religioase, dar ceea ce surprinde este folosirea publicațiilor de o varietate și abordare confesională diversă, ca și a celor mai noi rezultate ale Institutului de Cercetare Istorică „Iuliu Maniu” din Alba Iulia. Acestea oferă suficiente argumente pentru o reevaluare a subiectului într-o manieră modernă, critică, inedită și până la urmă necesară. Laura Stanciu, bazându-se pe diversitatea bibliografică, discernă și ordonează, printr-o grilă de interpretare necesară, momentele esențiale ale celor trei mari unități cercetate: unire, tradiție, dogmă, caracteristice definirii identitare a Bisericii Unite cu Roma. Aplicarea schemelor: introducere, istoriografie, conținut, analiză critică, semnificație și importanță sau, într-o manieră asemănătoare: motivație (argument), introducere, context, surse, analiză critică și concluzii este menită a oferi cititorului o imagine clară și lizibilă a informației și analizei istoriografice. Nu în ultimul rând, privind analiza integrării dogmatice a punctelor florentine în conștiința colectivă a românilor ardeleni, Laura Stanciu, într-un mod inedit, promovează prin „pașii” cercetării (aprobarea, acceptarea, proclamarea, difuzarea, mai apoi asumarea conceptelor florentine), o succintă și consecventă analiză a rezultatelor conștientizării dogmatice, dar și a deformărilor produse la nivelul percepției laice.

Fiind scris într-un stil de o ținută academică remarcabilă, volumul Laurei Stanciu va deveni desigur, pe lângă un aport important la istoriografia problemei și un reper obligatoriu, atât informațional cât și metodologic, în cercetarea unirii religioase a românilor.

Gudor Botond

Victor Tudor Roșu, *August Treboniu Laurian (1810-1881): discurs istoric romantic*, cu o prefață de Sorin Mitu, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2008, 307 p.

Decenii de-a rândul, studenții de la istorie își doreau să nu se confrunte cu subiecte de examen din aria „vieții culturale”, pentru bunul motiv că acest gen de abordare se reducea la interminabile, monotone înșiruri de nume, opere, „statui”, neparticularizate prin ceva anume și cu atât mai greu de reținut. Istoria-bătălie, mult mai spectaculoasă, surclasa „plictisitoarea” istorie a culturii. Desigur, atitudinea a început să se schimbe în ultimii 15 ani și rezultatele au început să apară. Nu pot să uit, totuși, că, împreună cu colegii mei de generație ne întrebam speriați, în octombrie 1991, după primul curs de istoriografie generală, *dacă* și *cum* ne vom găsi locul în acest

domeniu? De atunci înainte, orice demers în sfera istoriografiei mi-a stârnit un exercițiu de admirație pentru curajosul ce încerca o astfel de aventură, știind că ea presupune rigoare, discernământ, judecată nuanțată, atenție la detaliu, fidelitate față de subiect și disciplină. Și tot acest exercițiu complex, augmentat cu familiarizarea cu sursele și interpretarea textului, contextualizarea subiectului în istoria istoriografiei românești și europene, cunoașterea până la detaliu a vieții culturale din epocă, trebuie deprins într-un timp dat, care de cele mai multe ori se întinde pe perioada unui stagiu doctoral de numai 4 ani.

Chiar și numai dacă am porni de la afirmația lui Nicolae Iorga, care nota în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, în 1908, că „diletantismul lui V.A. Urechia, fantezia genială a lui Hașdeu, îngusta doctrină română a unui Laurian, crezul național răzimat pe o concepție originală de filozofie a dreptului a lui Bărnuț făcuse loc unei ere de rațiune și de raționalism”¹, am putea saluta utilitatea unui demers ca cel de față. Suntem în fața unei cărți, la origine o teză de doctorat, pusă în slujba reconstituirii atmosferei din istoriografia noastră între Școala ardeleană și cea pozitivistă. Este o lucrare care poziționează corect un constructor de istorie națională al școlii critice în dinamica istoriografiei naționale, aflată la momentul alegerii între naționalism și liberalism.

Date fiind aceste coordonate, m-a bucurat felul în care autorul și-a structurat lucrarea. O structură echilibrată și care esențializează discuția pe câteva domenii ilustrative epocii și personajului analizat. Subiectul *August Treboniu Laurian (1810-1881): discurs istoric romantic* a fost conceput ca un demers analitic, ce subordonează și exploatează informația în beneficiul interpretării. Astfel, reperele biografice, traseele bibliografice, concepția asupra istoriei, imaginarul istoriografic sau orizontul metodologic și stilistic sunt străbătute de dorința înțelegerii epocii și a dezideratelor acesteia, a felului în care un istoric ilustrează o anumită concepție și și ordonează prioritățile în funcție de comandamentele societății. De aceea, autorul nu omite nimic din contribuțiile și exegezele care au marcat într-un fel sau altul devenirea și definirea de profil a istoriografiei romantice românești, în care A.T.Laurian este fericit așezat și corect contextualizat.

Secvențele biografice, alese deloc întâmplător, itinerariul formativ de la 1855, având rol de *peregrinatio* (în Germania, Anglia și Italia) și doctoratul (susținut la Universitatea din Goettingen în 1855), ca treaptă formativă și consacrativă, ne introduce în maniera de lucru a autorului, în care importantă este problematizarea și semnificația analizei și nu doar informația seacă.

Dacă exegeza de specialitate ne-a obișnuit până acum cu o metodologie de cercetare ce a fost contaminată de plasarea într-un context de etern front ideologic a contribuției intelectuale a generației post Școala Ardeleană, cercetările concentrându-se mai mult asupra mesajului decât asupra originalității operei, asupra activității civice decât asupra celei intelectuale, asupra calității de ideolog decât asupra aceleia de intelectual, lucrarea lui Tudor Roșu încearcă să rupă cu această tradiție. Aplecându-se în mod particular asupra operei istoriografice a lui Laurian, istoricul albaulian reușește să redimensioneze personalitatea înaintașului nostru. În fapt, acest romantic ardelean adoptat de spațiul cultural și ideologic extracarpatic românesc trebuie înțeles nu numai

¹ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, București, 1908, p. 302.

în raport cu contribuția sa ideologică, fie că vorbim de lucrările sale istorice, fie că ne referim la lucrările lingvistice, ci în aceeași ordine de importanță ca intelectual, în sens larg, ca producător de sens social și ca o conștiință civică. El trebuie înțeles de asemenea în dimensiunea sa de savant, respectiv de participant la dezbaterile savantă a timpului său, chiar dacă am impresia că aceasta are loc dintr-o postură periferică, în raport cu mișcarea intelectuală a romantismului central-european și, pe alocuri, chiar românesc¹.

Relația dintre biografie și operă este, de asemenea, excelent reconstituită în lucrarea analizată. A.T. Laurian, asemenea întregii sale generații, a răspuns atât obligațiilor civice sau intelectuale, cât și necesității creării instituțiilor profesionale. Coborând pe tradiția Școlii Ardelene, la Laurian persistă ceva dintr-un *Aufklärer*. Nu se poate vorbi nici un moment la el de o ruptură între activitatea savantă și aceea de luminare, de aici importanța acordată conceperii manualului școlar în ansamblul discursului său istoric. Chiar dacă, trebuie să o spunem, sinteza lui Laurian, *Istoria românilor* (1853) a fost aberantă în revendicarea antichității romane ca parte a istoriei noastre și exaltantă sub unghi patriotic, ea a servit multă vreme nu numai ca manual de școală, dar și ca hrană sufletească pentru marele public.

Din punct de vedere intelectual, Laurian este racordat de o manieră naturală la dezbaterile ideologice și intelectuale a timpului său, îndeosebi aceea în jurul pachetului ideologic moștenit din iluminism: originea, continuitatea și latinitatea românilor și a drepturilor politice care decurg de aici. Remarcabil mi se pare aici accentul pe care l-a pus autorul pe reconstituirea acestui context, care a fost pentru istoricul Laurian, la fel ca și pentru mulți intelectuali ardeleni ai timpului său, o sursă de provocare intelectuală esențială. Reliefarea influențelor școlii de la Göttingen, desigur a romantismului mitteleuropean, ne oferă o imagine verosimilă cu privire la sursele intelectuale ale concepției istorice și a celei ideologice a lui A.T. Laurian.

În al treilea rând era obligația de a reveni la text. Autorul a revăzut critic textele lui Laurian, a făcut analize de discurs elaborate asupra operei lui scrise, care pun cu claritate în evidență nu numai contribuția lui Laurian la formarea conștiinței istorice a românilor timpului său, dar și influențele intelectuale care i-au marcat imaginarul intelectual. Și aceasta, chiar dacă amintim doar faptul că A.T. Laurian a fost coleg de redacție cu Nicolae Bălcescu la *Magazin istoric*².

Cartea pe care o recomand acum atenției cititorilor ilustrează, din punct de vedere metodologic, conjugarea informației cu dorința de analiză a autorului, pe eșantioanele problematice urmărite, și caracterizează, în același timp, șantierul deschis pentru înțelegerea și explicarea concepției istorice a lui August Treboniu Laurian (1810-1881). Ipostazele în care încearcă să-și surprindă personajul, redactor și publicist, editor de documente și redactor de manuale, compun un portret pe care Victor Tudor Roșu te invită să-l privești în egală măsură din perspectiva istoriei culturale a epocii sau cu minuția detaliului analitic istoriografic.

Referindu-ne la concepția și metoda istorică a lui Laurian ne-ar fi bucurat, ca cititori, să vedem tușe cu mai multă coerență, care să ne clarifice atitudinea și obsesiile

¹ Sabina Fati, *Transilvania o provincie în căutarea unui centru. Centru și periferie în discursul politic al elitelor din Transilvania (1892-1918)*, Cluj, 2007, p. 225-240.

² Alexandru Zub, *De la istoria critică la criticism. Istoriografia română sub semnul modernității*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 50.

generației de istorici. Izvoarele sunt, desigur, cele care interesează epoca cel mai mult. A.T. Laurian se înscrie în filonul erudiției transilvănene pe linia Gheorghe Șincai - Timotei Cipariu, cărora li s-au adăugat Eudoxiu Hurmuzaki, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru Papiu-Ilarian, George Bariț, Simion Bărnuțiu. Este generația care se îndreaptă mai ales spre depistarea și tipărirea izvoarelor istorice, ca o etapă prealabilă oricărei sinteze. Sunt cărturari preocupați de lărgirea orizontului documentar. Să nu uităm că, în 1859, A.T. Laurian, propunea înființarea unei societăți cu mai multe secții dintre care una urma să se ocupe de culegerea, publicarea și studiul critic al documentelor. Era generația care resimțea nevoia unei sinteze, iar aceasta nu se putea aștepta, la un nivel comparabil cu ceea ce se întâmpla în istoriografia europeană a momentului, fără studii pregătitoare și mai ales fără acel „material” care garantează îndeobște seriozitatea oricărei construcții. O asemenea istorie, implicând un cumul considerabil de fapte și un efort nu mai puțin important de selecție critică, eficace, nu era însă posibilă. Încercările mai vechi (Șincai, Aaron, Kogălniceanu) sau mai noi (A.T. Laurian, Papiu-Ilarian) erau elocvente în această privință. De aici și nevoia unei analize explicit comparative între istoricii menționați.

Și aceasta pentru că, așa cum sublinia Alexandru Zub, pentru această generație, care-i pune alături pe Laurian și Maiorescu, deopotrivă marcați de Leopold von Ranke, pentru care numai istoria critică merită numele de istorie, criticismul era o normă acceptată și o aspirație. În ce privește istoria însă, marea tradiție ca și marile erori veneau de la cărturarii ardeleni, acuzați de romanomanie¹, mânâși la vremea lor de motive exclusiv patriotice. După Șincai s-au rostit Florian Aaron, A.T. Laurian, Al. Papiu-Ilarian etc., îngroșând rândurile istoriografiei, alături de M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, V.A. Urechia, B.P. Hașdeu, chiar dacă o comparație între etimologiile propuse de Massim, Mangiuca, Laurian cu cele adoptate de Cihac sau Hașdeu poate arăta că progrese importante se produceau².

Desigur, rămân și întrebări care-și așteaptă răspunsul. Această generație a școlii critice este o generație care face legătura cu pozitivismul. Care sunt aceste elemente de legătură? Care este rolul acestei generații în dinamica discursului istoric modern? Ei vin pe platforma ideologică a Școlii Ardelene ale cărei teme le dezvoltă până la obsesie (latinitate, continuitate, origini) uzând de cele două tipuri de discurs istoric și filologic, însoțite de discursul filozofic. Deosebirea față de Școala Ardeleană constă în profesionalizarea acestora, cu toate că ei continuă să vadă limba și istoria din perspectiva aproape exclusivistă a secolului naționalităților, adică răspunzând unor comandamente ale societății. Națiunea devine și în istoriografia română subiectul principal al istoriei, știind că națiunea era un subiect propriu, rechiziționat al discursului romantic. Subsumând cercetările lui Nicolae Bocșan și Sorin Mitu, pentru a înțelege cum s-a manifestat această idee la această generație de istorici, e adevărat cu relativ mari diferențe între Bariț, Cipariu, Laurian, Bălcescu, *națiunea* s-a suprapus cu *românismul* și a devenit obsesia lor, fiind acuzați de *romanomanie*. În acest context, pornind de la un studiu de caz, textele lui Laurian, se pune întrebarea cum și prin ce se

¹ Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, p. 115-117.

² Ovidiu Pecican, *B.P. Hașdeu – istoric*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2004.

deosebește discursul istoric romantic din Transilvania de cel extracarpatic, dar de cel mitteleuropean?

Pentru mine, A.T. Laurian se plasează și continuă să penduleze între naționalism și liberalism, adică între tradiție, imitare și inovație. În această paradigmă, dar raportându-l mereu pe Laurian la ardelenii din generația sa Bariț - Cipariu - Papiu-Ilarian, ce rol au avut modelele și cum se regăsesc ele în discursul său istoric? Laurian este un produs al Vienei și Goettingenului sau al Școlii Ardelene? Tocmai datorită formației sale vieneze și în atmosfera Goettingenului în științele auxiliare, pentru a-l putea departaja de Școala Ardeleană și a-l particulariza în cadrul generației sale (Bariț - Cipariu - Bălcescu - Kogălniceanu), dar și față de urmași, în cadrul subcapitolului „O viziune modernă”, cred că ar fi fost oportună o discuție referitoare la tendința de obiectivitate manifestată în discursul lui Laurian, în comparație cu Nicolae Bălcescu, de exemplu. Ce deschideri, anticipări face Laurian în istoriografie? Ce a găsit și ce a lăsat Laurian, cu privire, de exemplu, la *origini, continuitate, eroi*, deopotrivă pachetul tematic al Școlii Ardelene, dar și subiecte preferate pentru zona de emulație a Goettingenului? Prin seria celor 10 volume de corespondență editate sub numele *George Bariț și contemporanii* ne-a fost indusă ideea că Bariț a fost un *leader* al generației sale. Laurian a fost asociat mai mereu cu Cipariu sau Kogălniceanu, datorită posturii de editor de documente, sau a stat în umbra lui Bălcescu. Care a fost totuși rolul lui Laurian în cadrul generației sale?

La final pot spune că lucrarea lui Tudor Roșu asupra *discursului istoric romantic* al lui August Treboniu Laurian te convinge că misiunea istoricului, se poate spune, indiferent de epocă, are o componentă eroică. Nu e o privire entuziastă, ci mai curând una de „sceptic bine temperat”, atent la lumini și umbre, convins că ansamblul îți oferă o șansă de a descoperi coerența, că lucrurile au sens și merită să te străduiești pentru a le descoperi și a face din el un temei cognitiv pentru alții.

În încheiere aș dori să remarc, în mod special, absența limbajului contondent, expresie clară a unei gândiri fosilizate, ambele foarte obișnuite la cercetătorii care tratează subiecte cu o puternică încărcătură ideologică. Constatăm, în cazul de față, o lucrare bine argumentată și solid construită, o treabă izbăvită. Ne aflăm în fața unei cărți scrisă cu talent, o scriitură firească, cursivă, fluentă, ce ne dezvăluie nu numai profesionalismul autorului ci și plăcerea de a scrie a acestuia. Analizele complexe și bogat argumentate – de o incontestabilă utilitate pentru viitoarele cercetări de istorie – dovedesc, la tot pasul, avantajul oferit de buna cunoaștere a epocii și a imperativelor ei culturale și naționale. Este o lucrare ce convinge asupra realei preocupări a autorului pentru înțelegerea și explicarea subiectului său, tenacitatea investigației din varii perspective și fidelitatea față de tematica tratată. Autorul dovedește reale afinități interpretative în domeniul istoriei istoriografiei, precum și pentru reconstituirea istoriei culturale a Principatelor Române din secolul al XIX-lea.

De asemenea, aș vrea să mai observ felul în care este concepută bibliografia, care este extinsă dar mai ales excelent structurată, cuprinzând atât ultimele cercetări teoretice sau documentare cât și lucrările clasice ale domeniului. Meritul domnului Tudor Roșu, așa cum s-a remarcat și la susținerea publică a tezei sale de doctorat, a fost acela că a reușit să integreze cercetarea în tendința istoriografiei actuale.

Laura Stanciu